

Jankovics Julianna – Kalóné Gyenes Réka

Gyermeknyelvi kutatások Magyarországon. Beszámoló Az anyanyelv-elsajátítás folyamata hároméves kor után című konferenciáról

Az ELTE BTK Fonetikai Tanszékén működő gyermeknyelvi kutatócsoport konferenciát tartott 2018. május 24-én, a rendezvény témája a hazai gyermeknyelvi kutatások rendkívül széles spektrumát fogta át. A reggeltől estig tartó konferencián a vártnál nagyobb résztvevői létszám és érdeklődés miatt két helyszínen is folytak előadások, valamint több előadó a poszterszekcióban mutatta be kutatási eredményeit. A 35 előadó közt nyelvészek, logopédusok, fejlesztőpedagógusok, óvodapedagógusok és gyakorló tanárok is szerepeltek. Az előadásokat több esetben élénk szakmai diskurzus követte.

1. kép

A főszervező köszönti a konferencia résztvevőit (Fotó: ELTE Online)

Az ünnepélyes megnyitó után a plenáris előadásokon a legfiatalabb, az óvodás korosztály beszéd-, illetve nyelvhasználati jellegzetességeiről kaphattunk képet. Krepsz Valéria, Horváth Viktória, Gósy Mária és Huszár Anna a magánhangzók temporális mintázatát vizsgálta 4–6 éves gyermekek között. Az eredmények jelentős egyéni eltéréseket mutattak mind az időzítésben, mind a spektrális szerkezetben. A lányok, illetve a fiúk csoportja közt szignifikáns eltérés nem volt kimutatható. A szerzők megállapították, hogy az életkor előrehaladtával a gyermekek beszéde egyre inkább hasonlónak válik a felnőttekéhez. A következő előadó, Tar Éva a likvidákkal képzett mássalhangzó-kapcsolatok ejtési sajátságait vizsgálta ugyanezen korosztályban, különös tekintettel az atipikus adatok megjelenésére.

A gyermekek nyelvfejlődésének tanulmányozásában viszonylag kevésbé kutatott terület a pragmatika, amely csak az utóbbi időben került előtérbe. Két előadás is foglalkozott ezzel a témával a plenáris előadások közül a pragmatikai implikaturák és a metapragmatikai jelzések megjelenése kapcsán. Babarczy Anna, Balázs Andrea, valamint Hámori Ágnes előadását a gyermeknyelv természetéből adódó humoros példák tették szemléletessé. A gyermeki diskurzusok elemzése rámutatott arra, hogyan alakul ki a gyermekek pragmatikai tudása, és ez milyen társas/kognitív művelethez kapcsolódik.

A kávészünet után a szekció-előadások próbára tették a tanácstalan konferencialátogatót: hogyan is lehetne egyszerre két helyen lenni? Hiszen mindkét teremben, az ELTE Bölcsészettudományi Kar kari tanácstermében, valamint az A épület Horváth János termében is volt hasonló témát érintő és igen messzire mutató előadás is. A kari tanácsteremben hallhattunk (láthattunk és érezkelhettünk)

a Mesezene élménypedagógiai módszeréről, amelyet Szűcs Antal Mór a fonológiai tudatosság szolgálatába állított. Érzéketlen videóbemutatóval vált megfoghatóvá Farkas Katalin a PROMPT terápia alkalmazását és működését bemutató előadása is. Imre Angéla a logopédia tárgykörén túlmutatóan vetette fel a szubjektív és objektív diagnosztikai eszközök bővítéséhez felhasználható LogoGABI beszédatadtbázis létrehozását, a már meglévő GABI-protokoll alapján.

Két előadás is kapcsolódott az irodalomhoz – a gyermekek irodalmi élményeihez, nyelv- és beszédfejlődésük egyik kulcsfontosságú előmozdítójához. G. Gődény Andrea előadása bemutatta, hogy a beszéd élvezete és az élvezetes beszéd képessége hogyan alakítható ki, illetve mélyíthető el egy ősi mesélési mód, a Kamishibai (japán papírszínház) alkalmazásával. Viszket Anita, Kleiber Judit és Dóla Mónika Berg Judit 3 korosztálynak írott meseregényeit vizsgálta. A kutatás hipotézise, miszerint az író a korosztály nyelvikompetencia-fejlettségéhez igazítja regényeinek szövegbonnyoltságát, beigazolódott. Az eredmények szerint az életkor növekedésével a birtokos szerkezetek száma jelentősen nő, ugyanakkor a névelőelhagyás is gyakoribbá válik.

Tánczikné Varga Szilvia és Steklács János a morfológiai tudatosság és a szövegértő olvasás összefüggését mutatták be 51 második osztályos gyermek teljesítménye alapján. A három részből álló teszt eredményeit felhasználva megállapították, hogy az anyanyelv-elsajátítás e fontos állomásán a gyermekek szövegértési képessége szoros összefüggést mutat a morfológiai tudatosság képességével. A *fejlődési zavarok pragmatikai atlasza formális nyelvészeti keretben (ReALIS)* című előadás Hoss Alexandra, Viszket Anita, Alberti Gábor és Kleiber Judit szerzők nevéhez kapcsolódott. A kutatás célja a különböző pragmatikai sikertelenségek ReALIS-ben kimutatható típusainak a feltérképezése volt többek között az autizmus spektrumzavarban, illetve az intellektuális képességzavarban. Ebben a szekcióban kapott helyet Svindt Veronika, Lukács Szandra és Haraszi Tamás előadása is, amely a nyelvi megértés sajátosságait vizsgálta szociális kommunikációs funkciózavarral élő 4–7 éves korú gyermekeknél. A szociális kommunikációs funkciózavar, mint az autizmus és a specifikus nyelvi zavar határán lévő nyelvi zavar, nemrég jelent csak meg a gyógypedagógiában, emiatt a differenciáldiagnózisa még nem alakult ki kellőképpen. A szerzők az ilyen zavarral élő gyermekek nyelvi viselkedését hasonlították össze normál fejlődésű és autista gyermekek eredményeivel egy, a téri tájékozódást vizsgáló feladattal. A vizsgálat eredményei arra világítottak rá, hogy a kutatás középpontjában lévő zavar eltérő mintázatot mutat mind az autista, mind pedig a normál fejlődésű gyermekek nyelvhasználatától, hiszen a szociális kommunikációs funkciózavar jelenlétekor a vizsgált gyermekek egyáltalán nem voltak képesek összehangolni a kontextusból származó információkat, továbbá nem tudtak egy időben több releváns információt figyelembe venni.

2. kép

A konferencia előadásait nagy érdeklődés övezte (Fotó: ELTE Online)

A poszterszekció mindig az egyik legizgalmasabb része a konferenciáknak. Már az elején elhangzó két-három mondat alapján kiválasztja az ember az öt leginkább érdeklő témákat, majd a poszter hosszas tanulmányozása után rögtön fel lehet tenni a kérdéseinket, megvitatni a felmerülő gondolatokat. Ugyan ez nem a nagyközönség előtt zajlik, mégis sokszor intenzívebben jutunk az információk, az érdekes kutatási eredmények közelébe. Ebben a szekcióban összesen nyolc egy- vagy többszerzős kutatás eredményeit, tanulságait ismerhettük meg. Az elhangzó előadásokban leginkább a megakadásjelenségek és a szünetek kerültek a fókuszba, de nagyon tanulságos volt a lingvális artikuláció variabilitását ultrahangos nyelvkontúrok alapján bemutató poszter – különös tekintettel az elektromágneses artikulográf működését illusztráló képekre. A poszter Markó Alexandra, Csapó Tamás Gábor, Grácsi Tekla Etelka, Deme Andrea és Bartók Márton kutatását jelenítette meg. A kutatásban három szótagos hangsorokat rögzítettek két gyermek adatközlő és kontrollként egy felnőtt személy kétszeri bemondásában. A szerzők a középső (hangsúlytalan helyzetű) magánhangzó ejtésének a nyelvkontrúját elemezték az életkor befolyásának az igazolására, valamint az ejtések közötti variabilitás mértékének a megállapítására. Ebben a részben mutatta be Krepsz Valéria is a poszterét, amelyben négy- és hatéves óvodások magánhangzóinak akusztikai-fonetikai jellemzőit vizsgálta. A vokálisok időtartamát és formánsszerkezetét a vokálisok minősége, valamint a beszélők neme és életkora alapján elemezte és vetette össze a gyermekek eredményeit megfelelő felnőtt nyelvi adatokkal. Eredményei az életkor előrehaladtával az időzítésben és a spektrális szerkezetben kismértékű különbséget igazoltak.

3. kép

A poszterszekció néhány előadója (Fotó: Pankovics Gergő)

Várad Viola és Bóna Judit posztere a beszéd típus hatását mutatta be az 5–6 és a 17–18 éves adatközlők beszéd szüneteire. A Gyermeknyelvi Beszédatbázis és Információtár hangfelvételeiből a spontán beszéd, a képleírás és a történet-visszamondás feladatait felhasználva a szerzők megállapították, hogy a néma szünetek időtartamában, gyakoriságában és eloszlásában is eltérések tapasztalhatók a két életkori csoport között, továbbá a beszédhelyzet is hatással van a szünetezésre. Horváth Viktória és Gyarmathy Dorottya kutatásukban a szünettartási stratégiák és a légzés összefüggését vizsgálták 6–9 éves gyermekek spontán beszédében. A 40 spontán narratíva elemzése alapján megállapíthatóvá vált, hogy a gyermekek az előzetes feltevésekkel összhangban a felnőttekhez

képest kevésbé képesek szabályozni a levegővétel és a néma szünet viszonyát, ám a szünettartásban már ebben az életkori sávban is kimutathatók a felnőttekéhez hasonló mintázatok.

4. kép

Részlet a poszterszekcióról (Fotó: ELTE Online)

Az ebédszünetet követően még további négy szekció következett a konferencia programjában. A Kas Bence vezette szekcióban rögtön az üléelnök saját előadása hangzott el. A *3 éves kori nyelvfejlődési szűrés és logopédiai fejlesztés kísérleti tapasztalatai* című előadás a 2017-ben a pedagógiai szakszolgálati ellátásban bevezetett, 3 éves korban kötelezően elvégzendő nyelvfejlődési szűrés és az erre épülő megelőző logopédiai intervenció hatásait elemezte. A szerző a 2016/17-es tanévben kísérleti jelleggel elvégzett szűrés és logopédiai intervenció során kiszűrt budapesti gyermekek vizsgálat során nyújtott teljesítményét vetette össze az évváró kontrollmérés eredményeivel. A szókincszméret, a mondatalkotás, valamint a nyelvhasználat területein jelen lévő változások elemzése után egyértelműen fény derült a bevezetett szűrés jelentőségére. Schéder Veronika egy sokunk által csodált szakma tapasztalatait osztotta meg a közönséggel. Előadásában a lovasterápia hatását mutatta be 3 éven felüli szorongó, szelektív mutista, megkésett beszédfejlődésű és dadogó gyermekek beszédfejlődésére nézve. A fejlesztési lehetőségek módszertani ismeretein túl képet kaptunk többek között arról is, hogy a gyermekkori dadogás fennállásakor hogyan csökkentek vagy szűntek meg teljesen a különböző túlmozgásos reakciók, valamint a szorongóknál hogyan érték el a görcsös izomzat feloldódását.

Laczkó Mária előadása a 15 és 18 évesek spontán narratíváiban előforduló megakadásjelenségek mennyiségi és minőségi elemzését tűzte ki célul. A szerző az e két életkori csoport anyanyelv-elsajátítási szakaszainak beszédprodukciónak, valamint az életkori változásokat elemezte. Hipotézise, amely szerint a két életkori csoport megakadásjelenségeinek mintázata eltér egymástól, igazolódott. Eredményei szerint a 15 és a 18 éves adatközlők bizonytalansági és hibatípusú megakadásainak funkciója között is jelentős különbségek fedezhetők fel. A szerző adatai rávilágítottak arra, hogy ezen jelenségek adekvát formában reprezentálhatják a spontán beszédet az anyanyelv-elsajátítás vizsgált szakaszaiban. A *szertem* diskurzuszjelölő óvodáskori sajátosságait mutatta be Kondacs Flóra. A felnőttnyelvi adatokat elemző szakirodalmi eredményekkel szemben, amely szerint a *szertem* háromféle funkcióban jelenik meg, a szerző csak egyetlen funkcióban, a saját nézőpontot, a véleményt kifejező használatban adatolta a vizsgált diskurzuszjelölőt. A 167 adatközlő közül mindössze csak 18 gyermek beszédében fordult elő ez a szó. A felnőttekkel szemben a 3–6 éves korosztályban jóval kisebb arányban volt adatolható, és gyakran a kísérletvezető „szertem?” kérdése váltotta ki a diskurzuszjelölő gyermekenyelvi előfordulását.

Az utolsó két szekció előadásaira késő délután került sor, ám a hallgatóság érdeklődése továbbra is élénk maradt. Váradi Viola és Jordanidisz Ágnes szekcióelnökök vezetésével mindkét helyszínen három-három előadás hangzott el. A *Jelzős, határozós szintagmák és összetett szavak előfordulása kisiskolások és kamaszok spontán beszédében* című előadásban Hantó Réka hat- és tizenhárom éves adatközlőknél térképezte fel az anyanyelv-elsajátítás ezen állomásait. Vizsgálatában többek között megállapította, hogy az életkor nem befolyásolja az egyes szintagmatípusok gyakoriságát. Hollóy Zsolt a tanárok tanórai megnyilatkozásainak a szókincsét elemezte, amelynek középpontjában a szlengkifejezések vizsgálata állt. Az előadó összesen tíz videóra rögzített tanórát vizsgált, ezzel segítve a tanárokat nyelvhasználatuk tudatosításában. Horváth László kutatásában két területnek, a gyermeknyelvnek és az etimológiai kutatásnak az összekapcsolását kísérelte meg, hiszen vizsgálatában a GABI felhasználásával ötéves óvodások spontán beszédében vizsgálta meg a különböző etimológiai kategóriákat. Jordanidisz Ágnes és Mihály Orsolya pedig saját szekciójuk zárásaként a fonológiai tudatosság és a mondatismétlés összefüggéseit mutatták be hatéves óvodások beszédprodukciónak. A vizsgálatban arra keresték a választ, hogy a verbálismunkamemória-gyakorlatként alkalmazott mondatismétlés kölcsönhatásban áll-e a fonématorlési feladatokkal. A 20 fő hatéves óvodás anyagának elemzése rámutatott arra, hogy a mondatismétlés feladata és a fonématorlés sikeressége között kölcsönhatás van.

5. kép

Pillanatkép az egyik délutáni szekcióról (Fotó: Pankovics Gergő)

Az egyes szekciók végén mindenkinek lehetősége volt az előadásokhoz kapcsolódó kérdések, tapasztalatok, továbbvivő gondolatok megfogalmazására. A tizenöt perces időkeretet minden esetben felhasználták a résztvevők, hiszen egy-egy előadás során több kérdés is felmerült a közönségben. Nem egy alkalommal az előadók újabb ötlettel gazdagodhattak saját témájuk vizsgálatában, a kutatás esetleges kiterjesztésében.

Az előadásokat követően az előadóknak, a társszerzőknek és a hallgatóság tagjainak lehetőségük volt a kötetlen beszélgetésre a szervezők által rendezett fogadáson. A finom ételek és a hűsítő italok mellett jó alkalom kínálkozott új ismeretségek kötésére, az egyes témák mélyrehatóbb tárgyalására, az új vizsgálati területek, módszerek megismerésére.

Az anyanyelv-elsajátítás folyamata hároméves kor után című konferencia a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal NKFIH-K-120234 „Temporális jellemzők korpuszalapú vizsgálata gyermekek beszédében” című projektjének keretében valósult meg Bóna Judit főszervező, valamint az ELTE BTK Fonetikai Tanszéke munkatársainak és hallgatóinak is a szervezésben.

Jankovics, Julianna – Kalóné Gyenes, Réka: Child language research in Hungary. Report on the conference *First language acquisition after the age of three*

Az írás szerzőiről

Jankovics Julianna

doktori hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Nyelvtudományi
Doktori Iskola Alkalmazott nyelvészeti doktori program, Budapest
fejlesztő pedagógus, Budapesti Gépészeti Szakképzési Centrum Öveges József Szakgimnáziuma és
Szakközépiskolája
jankovicsjuli[kukac]gmail.com

Kalóné Gyenes Réka

doktori hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Nyelvtudományi
Doktori Iskola Alkalmazott nyelvészeti doktori program, Budapest
középfiskolai tanár, Eszterházy Károly Egyetem Gyakorló Általános, Közép-, Alapfokú Művészeti Iskola
és Pedagógiai Intézet, Eger
reka.gyenes[kukac]gmail.com